

**Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta
Katedra sociálních věd**

Věřící rodiny náhradní rodinné péče

Lenka Plšková

**Bakalářská práce
2008**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka PLŠKOVÁ**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociální antropologie**

Název tématu: **Věřící rodiny náhradní rodinné péče**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Vytyčení tématu

Nástin problematiky náhradní rodinné péče v ČR

Specifikace pojmů identita (náboženská, etnická, individuální)

Případová studie věřící rodiny

Výsledky širšího šetření

Shrnutí

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Jiří Pechar; *Být sám sebou*; nakladatelství Hynek; Praha; 1995

Zdeněk Nešpor, Dušan Lužný; *Sociologie náboženství*; Portál; Praha; 2007

Tomáš Hirt, Marek Jakoubek; *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva)*; Plzeň; 2005

Oldřich Matoušek; *Rodina jako instituce a vztahová síť*; SLON; Praha; 2003

Zdeněk Matějček, Zdeněk Dytrych; *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*; Grada Publishing; 1999

Irena Sobotková; *Psychologie rodiny*; Portál; 2001

Sandra Sizer Frankielová; *Křesťanství (Cesta spásy)*; PROSTOR; 1999

Zdeněk Matějček; *Náhradní rodinná péče*; Portál; 1999

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Radmila Trnková Lorencová
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Poděkování

Děkuji Ing. Radmile Trnkové – Lorencové za odborné vedení práce a poskytování cenných rad k mé práci, stejně tak svým rodičům za to, že mi umožnili studium. Velký dík patří náhradní rodině, jež mi sloužila jako zdroj informací pro případovou studii i ostatním respondentům.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče – identita - náboženství

Abstrakt:

Cílem práce bylo zjistit, jakou roli v životě věřících rodin náhradní rodinné péče hraje náboženství a jakým způsobem víra ovlivňuje život těchto rodin a identitu jejich členů.

V úvodní části je nastíněna legislativní úprava náhradní rodinné péče v ČR a problematika identity s důrazem na identitu etnickou, náboženskou a individuální. Důležitou součástí práce je případová studie jedné věřící náhradní rodiny, která popisuje způsob života a přístup jejích členů k víře. Poznatky z případové studie jsou dále porovnány s výsledky dotazníkového šetření mezi dalšími věřícími rodinami náhradní rodinné péče.

Z výzkumu vyplývá, že náboženství působí v těchto rodinách jako významný činitel při vytváření vědomí společné identity, která je pocíťována všemi členy věřící náhradní rodiny, navzdory tomu, že členové těchto rodin mají velice různorodé individuální identity, a náboženská identita v nich tedy působí jako významný tmelící prvek.

Keywords: surrogate family care – identity - religion

Abstract:

The aim of the work was to find what part does the religion take in life of the faithful surrogate families and how much does the faith influence the life and the identity of the members of these families.

In the opening part the legislature of the surrogate family care in The Czech Republic is outlined and the notions of identity with emphasis on ethnical, religious and individual identity are discussed. Important part of the work is the case study of one faithful surrogate family, which describes its life and the approach of its members to the religion. Information from this case study are compared with the results of questionnaire survey of other faithful surrogate families.

The research shows that in spite of the fact that the members of these families have various individual identities, the religion works in these families as a significant factor in the formation of the consciousness of shared identity, which is felt by all the members of the faithful surrogate family. The religious identity in faithful surrogate families works as a significant connective element.

Obsah

1. Úvod	6
2. Metodologie	7
3. Nástin problematiky náhradní rodinné péče v ČR	9
3.1 Legislativní úprava	9
3.2 Formy náhradní výchovy v ČR	10
3.2.1 Ústavní výchova	10
3.2.2 Náhradní rodinná péče	10
3.2.2.1 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče	10
3.2.2.2 Osvojení	11
3.2.2.3 Mezinárodní osvojení	12
3.2.2.4 Pěstounská péče	13
3.2.2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu	15
3.2.2.4.2 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče	16
3.2.2.5 Poručenská péče	16
4. Identita	18
4.1 Etnická identita	19
4.2 Náboženská identita	21
4.3 Individuální identita	23
5. Případová studie	25
6. Dotazníkové šetření	31
6.1 Děti	31
6.2 Problémy	35
6.3 Víra	37
6.4 Kontakty	38
7. Rozhovor se sociální pracovníci	40
8. Závěr	41
9. Použitá literatura	45

1. Úvod

Žijeme ve společnosti, ve které příbuzenství hraje stále důležitou roli. Příbuzní jsou bráni jako příslušníci „naší“ skupiny a i v právních záležitostech se často operuje s tímto pojmem (př.dědictví). Na druhou stranu dnešní způsob života posouvá původní smysl příbuzenství s očekávanou loajalitou příbuzných pouze na vědomí, že existují lidé, kteří jsou s námi spřízněni pokrevně, ale naše kontakty jsou omezeny na minimum. Dnes už se totiž navzájem nepotřebujeme a žádost o pomoc z jejich strany nás dokonce může obtěžovat. Nemáme čas, chuť ani síly starat se o staré příbuzné či o příbuzné mimo nukleární rodinu. Zásadní význam v tomto systému má právě nukleární rodina. Ta nám poskytuje výchovu, útočiště v případě potřeby, poskytuje nám pocit jistoty a zásadním způsobem se podílí na tom, „čím jsme“. To znamená, že ovlivňuje to, jak vnímáme svět i sami sebe a jak nás zároveň vnímá okolí. Jinými slovy utváří naši identitu. To platí samozřejmě v případě, že nukleární rodina funguje tak, jak má a plní všechny svoje funkce, které se očekávají, že bude plnit.

V případě selhání nukleární rodiny nastupuje náhradní rodinná péče. Biologicky nepřibuzní lidé přijímají „cizí“ děti a snaží se je vychovat stejně jako své vlastní potomky. Není to jistě snadný úkol, leč touha mít děti a rodinu je u spousty lidí silnější než obavy z možných problémů či negativního přístupu okolí. Navíc někteří lidé mají v sobě velký kus solidarity a chtějí být užiteční tím, že poskytnou rodinné zázemí dítěti, které „nemělo štěstí“ na biologické rodiče.

Mým úkolem v této práci bude nastínit problematiku náhradní rodinné péče v ČR, seznámit čtenáře s přístupy k pojmu identita a přiblížit život věřících náhradních rodin. V této problematice se zaměřím na identitu těchto rodin. Na to, jak se prezentují, jakými se cítí být, jak žijí svůj život v kontextu víry. Každý si pak bude moci udělat obrázek o tom, jakým způsobem se může lišit život věřících a nevěřících rodin.

2. Metodologie

Můj výzkum začal na webových stránkách pěstounských rodin www.rodina.cz, díky kterému jsem navázala **e-mailovou** komunikaci s několika pěstounskými rodiči, kteří mi ochotně poskytli informace o náhradním rodičovství. S jednou náhradní matkou se mi podařilo navázat vřelý a velice otevřený vztah a po přibližně sedmi měsících dopisování, díky kterému mě seznámila s biografií a celkovou situací její rodiny, mě do jejich rodiny pozvala. Nabídla jsem jí pomoc s dětmi a v domácnosti za její ochotu a ona souhlasila. Podařilo se mi tak alespoň na týden stát se součástí chodu této rodiny, což v mém výzkumu byl zásadní moment. Poznala jsem, jaké odlišnosti a naopak jaké společné rysy vykazuje věřící a ateistická rodina, ze které pocházím já. Toto **zúčastněné pozorování** nasměrovalo můj výzkum k otázce identity věřících náhradních rodin. Tomuto tématu se budu věnovat v dalších kapitolách. Musím ovšem předeslat, že jsem se snažila o maximální objektivitu při výzkumu i při zpracování výsledků, ačkoliv je možné, že jako ateistka jsem některým věcem nemusela porozumět zcela přesně, respektive jsem je nepochopila v daném kontextu víry.

Během mého pobytu jsem se členy rodiny byla prakticky neustále v kontaktu. Vedla jsem s nimi **polostrukturované a nestrukturované rozhovory**, ve kterých jsem dávala velký prostor k jejich vlastnímu vyjádření. Díky velké otevřenosti a komunikativnosti rodičů jsem se dozvěděla spoustu informací, aniž bych se na ně musela sama ptát. Pozorovala jsem chod rodiny a účastnila se všech činností, které v této rodině probíhaly. Pobyt v rodině mi také přinesl další kontakty na možné respondenty. Získala jsem spojení na další věřící náhradní rodiny, se kterými tato rodina byla v kontaktu (alespoň díky e-mailové komunikaci). Díky této **metodě sněhové koule** a dalším návštěvám webových stránek náhradních rodin či věřících se mi podařilo získat dalších 15 věřících náhradních rodin, které jsem do svého výzkumu zahrnula pomocí **dotazníku**, který jsem jim poslala. V případě nejasností a k získání dalších doplňujících informací jsem si s nimi dopisovala e-mailovou poštou a zůstala s nimi v kontaktu prakticky dodnes.

Teoretické informace jsem získala studiem odborné literatury. Ke stěžejním pracím patřily v oblasti právní úpravy náhradní rodinné péče Úplné znění – Rodinné právo podle stavu k 9.5.2006 a Pěstouni mají právo na služby - Praktický průvodce náhradní rodinnou péčí. Problematikou náhradní rodinné péče se dále v mnoha svých pracích zabývá např. Zdeněk Matějček (Náhradní rodinná péče, 1999; Nevlastní rodiče a nevlastní děti, 1999 atd.). K otázce identity byly použity filosofické úvahy Hannah Arendtové, Paula Ricoeura a E.H.Eriksona shrnuté v práci Jiřího Pechara *Být sám sebou*. K nastínění identity člověka

s handicapem posloužilo dílo Ervinga Goffmana *Stigma*. K náboženské části jsem čerpala především z publikace Zdeňka Nešpora a Dušana Lužného *Sociologie náboženství* a získané informace doplnila četbou některých křesťanských periodik (např. Katolický týdeník, Křesťanské listy). Kombinací kvalitativních a kvantitativních metod se mi podařilo objevit několik zajímavých témat, která by použitím pouze jednoho typu metodologie mohla zůstat skryta. Výsledky jsem zpracovávala komparací dat získaných z dotazníků a z **případové studie** již zmíněné rodiny. Pro dokreslení celé situace jsem kontaktovala sociální pracovníci, která se stará o náhradní rodiny a prokonzultovala jsem s ní některé výsledky mého výzkumu.

Jako **respondenty** jsem zvolila náhradní rodiny proto, že se v těchto rodinách často setkáváme s odlišnostmi, které se týkají vzhledu, etnického původu, dále také s různými typy tělesného i mentálního postižení a poruchami učení či chování. Všechny tyto skutečnosti se odrážejí i v identitách jednotlivých členů a mým zájmem bylo zjistit, jaké postavení mezi identitami, které člověk má (jako například identita etnická či identita plynoucí z nějakého handicapu), zaujímá identita náboženská a do jaké míry víra ovlivňuje život těchto rodin.

3. Nástin problematiky náhradní rodinné péče¹

3.1 Legislativní úprava

Ústava ČR zaručuje článkem 4 ochranu základních práv a svobod soudní mocí. Tato práva jsou deklarována v Listině základních práv a svobod, na které se usneslo předsednictvo ČNR dne 16.12.1992 a která je součástí ústavního pořádku. Článek 30 této Listiny je celý věnován rodině a dětem a zdůrazňuje právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Dalším důležitým dokumentem je Úmluva o právech dítěte Organizace spojených národů, kterou je Česká republika vázána od 1.1.1993 a která je uveřejněna ve Sbírce zákonů ČR pod č.104/1991 Sb. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mají respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti a jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti. Rodina má proto nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dítě má vyrůstat v rodinném prostředí v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a z důvodu jeho tělesné a duševní nezralosti je třeba mu poskytnout zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před i po narození. Při všech činnostech a opatřeních uskutečňovaných veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními a zákonodárskými orgány je předním hlediskem zájem dítěte.

Z jednotlivých článků Úmluvy je třeba zmínit ty, které se týkají rodiny a řešení situace dítěte mimo rodinu:

- Dítě má právo žít s oběma rodiči a udržovat s nimi styk, není-li to v rozporu s jeho zájmy.
- Oddělení dítěte od rodičů proti jejich vůli je možné jen v případě, že je to v zájmu dítěte, a může se uskutečnit jen soudním rozhodnutím.
- Dítě, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí, nebo dítě, které ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno v rodinném prostředí, má právo na pomoc a ochranu poskytovanou státem. Takovému dítěti se v souladu s vnitrostátním zákonodárstvím zabezpečí náhradní péče, přičemž je třeba brát zřetel na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.
- Pokud je dítě svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, má právo na pravidelné

---

¹ Ke zpracování této kapitoly byla použita publikace „Pěstouni mají právo na služby – Praktický průvodce pro náhradní rodinnou péči“, kterou vydalo Občanské sdružení Rozum a Cit v roce 2007; Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí uveřejněny v ÚZ – Rodinné právo podle stavu k 9.5.2006, nakladatelství Sagit, ISBN 80-7208-539-5

hodnocení toho, jak je s ním zacházeno, stejně jako všech dalších okolností souvisejících s jeho umístěním.

Základním principem, na kterém je sociálně-právní ochrana dětí v naší republice postavena, je nejlepší zájem, prospěch a blaho dítěte. Sociálně-právní ochrana je poskytována všem dětem mladším 18 let bezplatně a bez rozdílu a jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického a jiného národnostního, etnického nebo sociálního původu. Úmluva zřizuje Výbor pro lidská práva dítěte, kterému se smluvní státy zavazují předkládat zprávy o opatřeních přijatých k naplňování práv vyplývajících z Úmluvy. Pro institut pěstounské péče jsou nejvýznamnější dva zákony: Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

3.2 Formy náhradní výchovy v ČR

3.2.1 Ústavní výchova

Jestliže rodina neplní svou funkci, výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo se rodiče či osoby odpovědné za výchovu nemohou o dítě ze závažných důvodů starat, starat se nechtějí nebo to neumějí, může soud dítě umístit do zařízení vyžadující okamžitou pomoc nebo může nad dítětem nařídit ústavní výchovu. Před nařízením ústavní výchovy je však soud povinen přezkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit formou náhradní rodinné péče.

3.2.2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je formou péče, při které je dítě vychováváno „náhradními rodiči“ v prostředí nejvíce se podobajícímu životu v přirozené rodině. O všech formách náhradní rodinné péče v konečné fázi rozhoduje podle občanského soudního řádu soud.

Po institucionální stránce spadá náhradní rodinná péče do kompetence Ministerstva práce a sociálních věcí, které je centrálním orgánem státní správy pro tuto oblast. Na nižším stupni je náhradní rodinná péče zajišťována krajskými úřady, pověřenými obcemi, a to jak v rámci přenesené, tak i samostatné působnosti.

V České republice rozlišujeme následující formy náhradní rodinné péče:

3.2.2.1 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podle ustanovení §45 Zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlasí.

Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému. Ve svém rozhodnutí soud vždy vymeze osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, rozsah jejich práv a povinností vůči dítěti.

3.2.2.2 Osvojení

Osvojení je optimální formou náhradní výchovy a náhradní rodinné péče. Právní úpravu nalezneme v §63 až §77 Zákona o rodině. Způsob podávání žádostí, podmínky prověřování vhodných žadatelů, systém zprostředkování a kompetence orgánů sociálně-právní ochrany při zprostředkování vymezuje Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Při osvojení vznikají mezi osvojitelem a osvojencem vztahy jako mezi rodiči a dětmi a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vztahy příbuzenské. Osvojitelé mají při výchově dítěte plnou rodičovskou zodpovědnost (podle §63 Zákona o rodině). Vzájemná práva mezi osvojencem a jeho biologickou rodinou zanikají.

Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Je možné osvojit pouze nezletilé dítě (podle §65 Zákona o rodině).

Osvojitelem se mohou stát pouze fyzické osoby, které způsobem života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti (podle §64 Zákona o rodině). Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojitelů, jejich motivaci k osvojení, výchovné a pečovatelské schopnosti a osobnostní dispozice a posoudit, zda neodporují účelu osvojení. Soud si také musí vyžádat vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany (podle §70 Zákona o rodině a podle §17 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí).

Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé. Pokud je osvojitel manželem, může osvojit dítě jen se souhlasem druhého manžela.

Zákon o rodině rozlišuje dva druhy: osvojení a osvojení nezrušitelné. Nezrušitelně lze osvojit jen dítě starší jednoho roku. Osvojení prosté je možné zrušit jen na návrh osvojitele nebo osvojence.

Osvojené dítě nese jméno osvojitele. Dítě osvojené společně manželi bude mít příjmení určené pro jejich ostatní děti. V případě nezrušitelného osvojení je osvojitel zapsán v matrice místo rodiče osvojence. Výjimečně takto může osvojit i osamělá osoba za předpokladu, že jsou jinak splněny zákonné podmínky a osvojení bude ku prospěchu

dítěte. V takovém případě také soud rozhodne o tom, že z matriky bude vypuštěn zápis o druhém rodiči (podle §74 Zákona o rodině).

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklady. V případě dítěte umístěného z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v ústavu rozhodne o jeho svěřeni do péče budoucích osvojitelů (tzv. předadopční péče) orgán sociálně-právní ochrany (podle §69 odst.2 Zákona o rodině). V ostatních případech o svěřeni do péče budoucích osvojitelů rozhoduje soud.

Nejčastěji jsou do osvojení umisťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, tedy pokud je vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou. To se děje několika způsoby. Zpravidla se k osvojení vyžaduje souhlas zákonného zástupce, a to i v případě, že rodič dítěte je nezletilý. Zákonnými zástupci dítěte jsou většinou jeho rodiče, pokud nebyli zbaveni či omezeni ve své rodičovské zodpovědnosti nebo ve způsobilosti k právním úkonům nebo pokud nezemřeli. Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení o osvojení zastupovat. Rodiče se řízení o osvojení neúčastní také v případě, že dali souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Dítěti je pak ustanoven opatrovník. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dítěte, a to nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Tento souhlas je možné ze strany rodičů odvolat pouze do chvíle, kdy rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nabude právní moci.

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže (podle §68 Zákona o rodině):

- po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě,
- po dobu nejméně dvou měsíců od narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem (ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka).

O splnění těchto podmínek rozhoduje ke dni podání návrhu soud.

Je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu.

3.2.2.3 Mezinárodní osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi jeho původu.

Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost dne 1.6.2000 a spolu se Zákonem o sociálně-právní ochraně č. 359/1999 Sb. (dále Zákon o SPOD), ve znění pozdějších předpisů, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.

Haagská úmluva jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Ten přebírá do evidence žadatele o osvojení dítěte v České republice.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně podle §35 odst.2 téhož Zákona rozhoduje o svěřením dítěte do péče budoucích osvojitelů, jde-li o osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny.

3.2.2.4 Pěstounská péče

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (dále jen „pěstoun“), jestliže to vyžaduje zájem dítěte a jestliže osoba pěstouna poskytuje záruku jeho řádné výchovy (podle §45 odst.1 Zákona o rodině). Dítě může být svěřeno také do společné pěstounské péče manželů.

Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, podílí se na jeho výchově i manžel, který není jeho rodičem – za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti (podle §33 Zákona o rodině).

Pěstoun při péči o dítě vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnosti k dítěti. Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech (podle §45c odst.1 a 2 Zákona o rodině). Zákonnými zástupci dítěte jsou nadále jeho rodiče, jestliže nebyli v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebyli jí zcela zbaveni nebo nebyl její výkon pozastaven. V případě svěřením dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Pokud je rozhodnutí zákonných zástupců v kolizi se zájmem dítěte, má pěstoun možnost domáhat se v dané věci rozhodnutí soudu.

Před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda je ten, kdo se má stát pěstounem, vhodnou osobou pro výkon pěstounské péče (podle §45b Zákona o rodině).

Pokud je dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může být rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje podmínky. Do péče budoucích pěstounů může být se souhlasem rodičů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově. Pokud není do tří měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí zahájeno u soudu řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, pozbývá rozhodnutí o jeho dočasném svěřeni právní platnosti (podle §45b odst.2 Zákona o rodině).

Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů a učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun (podle §45a odst.4 Zákona o rodině).

Dítě, které bylo svěřeno do pěstounské péče, je povinné pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna. Pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, musí přispívat a na úhradu společných potřeb rodiny (podle §45c Zákona o rodině).

Podle Zákona č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, je pěstounská péče státem garantovaná forma náhradní rodinné péče. Stát zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Vykonal-li pěstoun pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče, je odměňován podle Zákona č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů.

Nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Tento příspěvek je vyplácen pěstounovi. (Příspěvek může být zachován i po dosažení zletilosti, pokud se jedná o dítě nezaopatřené – nejdéle do 26 let. V tomto případě je vyplácen přímo dítěti.)

Do pěstounské péče jsou nejčastěji umisťovány především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří sem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěřeni do osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů.

„Přijetí staršího dítěte, dítěte s postižením nebo dítěte jiné národnosti či etnika je velice náročný úkol. Vyžaduje od budoucích pěstounů především laskavost, trpělivost a odhodlanost čelit případným obtížím ze strany dítěte, jeho původní rodiny, ale také ze strany širšího okolí. Přijetí postiženého dítěte vyžaduje od pěstounů rovněž obecnou znalost problematiky postižení, informovanost o zdravotním stavu a vývoji, reálné

představy o jeho specifických potřebách, možnostech a případných vývojových odchylkách.“(Rozum a Cit; 2007; s. 72)

Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit dosah svého svěřeni do pěstounské péče, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření.

Často problematickým momentem pěstounské péče bývá skutečnost, že v případě svěřeni dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. „*Na straně žadatelů stále převažuje nejasná představa o pěstounské péči. Často volí tuto formu náhradní rodinné péče, protože mají pocit, že jejich žádost bude vyřešena dříve, než kdyby žádali o osvojení. Biologickou rodinu dítěte nijak nerespektují a snaží se dítě kontaktu někdy i informací o ní zcela uchránit. Je potřebné, aby se pojetí pěstounské péče jasně odlišovalo od osvojení. Přípravě žadatelů na svěřeni dítěte do pěstounské péče by tedy měla být věnována maximální pozornost.*““(Rozum a Cit; 2007; s. 72)

„*V současné době dochází k rozvoji návazných služeb pro náhradní rodiny s možností individuálního doprovázení rodin po převzetí dítěte. Vznikají také kluby náhradních rodičů s bohatým programem, který zahrnuje zajímavé přednášky, moderované diskuse, pobyty rodin apod. V klubech mají náhradní rodiče možnost sdílet vzájemně své zkušenosti s náhradní rodinnou péčí a zároveň se zde mohou v případě potřeby obrátit na odborníky.*““(Rozum a Cit; 2007; s. 73)

3.2.2.4.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Mezi úpravy, které by mohly vést k efektivnější a kvalitnější práci s rodinami a dětmi, patří také zřízení institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. Jeho úpravu najdeme v §45a odst.2 Zákona o rodině. Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu tohoto typu pěstounské péče, a to na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- dobu, po jejímž uplynutí lze podle §68a dát souhlas rodiče s osvojením,
- dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení (podle §68 Zákona o rodině).

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody k ní stále trvají. Za tím účelem si vyžádá zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud rozhodne o

výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě do přechodné pěstounské péče svěřeno (podle §45a odst.5 Zákona o rodině).

3.2.2.4.2 Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče

Je upravena v §44 až §47 Zákona č.359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů.

Pěstounská péče může být vykonávána v zařízení pro výkon pěstounské péče (dále jen „zařízení“). Zařízení se zpravidla zřizuje v samostatném objektu nebo v prostorách, které zřizovatel vybaví jako byt pro rodinu s větším počtem dětí.

Zřizovatel zařízení uzavírá s pěstounem písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení (dále jen „dohoda“), která má své náležitosti. Jejím uzavřením vyplývají pro pěstouna vykonávajícího pěstounskou péči v zařízení i pro zřizovatele zařízení povinnosti.

Dohoda musí obsahovat (podle §44):

- výčet nákladů na domácnost a způsob úhrady jejich poměrné části zřizovatelem,
- stanovení nejnižšího a nejvyššího počtu dětí, u nichž bude v zařízení pěstounská péče vykonávána tak, že celkový počet dětí v zařízení včetně dětí pěstouna, popřípadě dalších dětí, nesmí přesáhnout počet 6 dětí,
- rozsah náhrady jízdních výdajů pěstounovi a jemu svěřeným dětem,
- důvody pro vypovězení smlouvy zřizovatelem

V dohodě lze sjednat, že v zařízení může pobývat osoba, která byla do nabytí zletilosti v pěstounské péči pěstouna, a za jakých podmínek.

Výkon pěstounské péče v zařízení začíná dnem uvedeným v dohodě. Pokud je pěstounovi svěřeno první dítě později, začíná výkon pěstounské péče v zařízení nejdříve dnem svěřeni prvního dítěte do pěstounské péče. Výkon pěstounské péče v zařízení zaniká na základě písemné dohody smluvních stran nebo písemnou výpovědí dohody jednou ze smluvních stran.

3.2.2.5 Poručenská péče

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů (podle §78 Zákona o rodině).

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu (podle §79 odst.1 Zákona o rodině). Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni i manželé. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany (podle §79 odst.2 až 4 Zákona o rodině).

Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému dozoru. Zejména je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Soud může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručence (podle §80 odst.1 Zákona o rodině). Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem (podle §80 odst.4 Zákona o rodině).

Pokud soudem ustanovený poručník bude o dítě osobně pečovat a naplňovat všechny složky rodičovské zodpovědnosti, nastupuje na místo rodičů téměř v celém rozsahu. Na vztahy poručníka (poručníků) a dítěte se přiměřeně vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí. Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost k dítěti (podle §81 Zákona o rodině).

„Pokud poručník osobně pečuje o dítě, je zabezpečován dávkami státní sociální podpory jako pěstoun, a pokud je toho třeba, vznikne mu nárok i na další dávky určené pro rodiny s dětmi.“ (Rozum a Cit; 2007; s. 78)

4. Identita

Mít nějakou identitu znamená chápat sebe sama jako někoho, kdo má nějaké typické znaky, které si uvědomuje, vědomě je přijímá, prezentuje se jimi před ostatními a ostatní ho stejnými znaky definují také. Tyto znaky jsou různorodé, ale mají v našem životě jednu společnou funkci – určují, kým jsme.

Názory na to, co to identita je a jak ji můžeme chápat, se liší. Jiří Pechar v knize *Být sám sebou* (1995) poukazuje na rozdílné pojetí identity Bernarda Colese a Hannah Arendtové, jejíž pojetí se shoduje s názory Paula Ricoeura. Arendtová výslovně odmítá ztotožňovat „identitu“ s tím, čemu říkáme „charakter“ a podobně i Ricoeur popírá, že by její podstata mohla být spatřována v charakteru jako „celku trvalých sklonů, podle nichž rozpoznáváme osobnost“. (s.55) Coles naproti tomu o identitě tvrdí: je to „jisté pochopení toho, že vědomí, které mám, má za všech okolností určitou poznatelnou kvalitu nebo charakter, přičemž obojí je mu veskrze vlastní, ale zároveň je v jisté míře sdíleno s druhými.“(s.55) Ovšem všichni tři se shodují v názoru, že identita není pouze záležitostí jednotlivce a tím zároveň uznávají, že identita není neměnná. „Jestliže osobní identita je, jak soudí Paul Ricoeur, utvářena závazky, které člověk přijímá ve vztahu k druhým, tyto závazky nicméně nejsou něčím neměnným; sám jejich smysl je závislý na chování těch, vůči nimž byly přijaty. Slib, kterým se jedinec zavazuje vůči společnosti, v němž žije, může ztratit svůj význam nebo podstatným způsobem proměnit svůj smysl, jestliže se v průběhu historického vývoje mění sama struktura tohoto společnosti, obecná pravidla, kterými se řídí, nebo jeho postavení vůči jiným společenským celkům.“(s.69) Dalo by se říci, že identita je mimo jiné také situační a proměnlivá. O významu identity v souvislosti se změnou ve společnosti píše i E.H.Erikson: „identita se pro mnohé, zejména v dobách změny v struktuře společnosti, stává právě tak důležitou jako potrava, bezpečnost a sexuální uspokojení“. (Erikson v Pechar, 1995, s.54) Jiří Pechar jde ještě dále a identitě přisuzuje další vlastnost: „Fiktivní povaha lidského Já znamená ovšem i fiktivní povahu identity, kterou si toto Já samo přisuzuje...“(s.60) V tomto názoru se Pechar shoduje s antropologem Robertem Murphym (2005), pro kterého je identita „pouze společenskou fikcí.“(s.102) Lze tedy říci, že kdyby neexistovala společnost, nebylo by třeba identity a tudíž by nikdy nebyla vytvořena.

Důležitým faktorem je skutečnost, že se cítíme být např. ženou, běloškou, matkou, učitelkou, katoličkou, amatérskou zpěvačkou ve sboru atd., deklaruujeme se tak a okolní svět nás takové přijímá. K tomuto stavu dospíváme procesem socializace a identifikace, které sice probíhají celý život, ale k zásadním momentům přijímání sebe sama dochází

v období adolescence. E.H.Erikson ve své knize *Dětství a společnost* (2002) rozlišuje v lidském životě „osm věků člověka“ a o období dospívání popisuje jako etapu vyznačenou především hledáním *vlastní identity* v boji proti ohrožujícím *pocitům nejistoty o své vlastní roli* mezi lidmi. Dospívající nyní hledá odpověď na otázky „kdo jsem já“, „jaký je smysl mého života“, „jak se na mne dívají ostatní“. Vnitřní problémy mladistvých se soustřeďují na to, „jak se jevím v očích ostatních, ve srovnání s tím, co sám o sobě cítím“. (s.239)

Na formování identity se významně podílí okolí, ve kterém se jedinec vyskytuje. V prvé řadě jsou to rodinní příslušníci, dále pak učitelé a v neposlední řadě vrstevníci. Jedinec se snaží chápat svět kolem sebe a sám pociťuje potřebu někam patřit. Získaná příslušnost mu usnadňuje orientaci ve svém okolí a zároveň mu poskytuje určitou jistotu, že na případné těžkosti, které se mohou v jeho životě vyskytnout, nebude sám, neboť být příslušníkem nějaké skupiny předpokládá soudržnost a loajalitu svých členů.

Význam sebesocializace při formování identity vysvětlují Josef Langmeier a Dana Krejčířová v knize *Vývojová psychologie* (1998). Vycházejí z N.Eisenberga, který sebesocializaci chápe jako alternativní pohled na socializační proces, který doplňuje vliv významných osob v prostředí dítěte a nejdůležitější je přitom na to, jak dítě přijímá a jak si vysvětluje informace získané z prostředí. Dítě si samo vytváří určitou „teorii“ o sobě (v odpovědi na otázky „kdo jsem“, „jaký jsem“, „jakou mám hodnotu“ a později i „jaký má můj život smysl“). Tato teorie je pak základem jeho pojetí *vlastní identity*. To pak ovlivňuje i jeho chování navenek a tím také modifikuje postoje osob, které opět působí na socializaci zvnějška. (s.136)

Jak už jsem naznačila identita není neměnná, nikdy nemusí být celistvá a skládá se z mnoha různých složek, které naši identitu a potažmo i náš život ovlivňují různou měrou.

Nyní podrobněji popíšu tři složky, které jsou pro identitu, podle mého názoru, zásadní:

4.1 Etnická identita

Každý člověk patří k nějakému etniku. Ať chceme nebo ne, je to skutečnost, kterou nemůžeme změnit a musíme se s ní vyrovnat. Je to způsob, jak sami sebe můžeme definovat podle určitých specifických znaků a zároveň stejným způsobem definovat ostatní, kteří činí totéž. Etnická příslušnost je vrozená a zároveň potvrzovaná okolím.

Etnická identita se skládá z vědomí příslušnosti k etniku a ze sounáležení s touto „vlastní“ skupinou. Znamená to, že se sami cítíme být příslušníky určité etnické skupiny a sami se tak deklarujeme ve vztahu k ostatním. Stejný názor má i Zygmunt Bauman (2004),

když píše, že „cizí skupina je přesně onou imaginární opozicí, již k sobě vlastní skupina potřebuje pro svou sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu.“(s.44) „Námi“ můžeme být pouze potud, pokud existují nějací „oni“, že kategorie „my“ a „oni“ mají smysl jen společně, ve vzájemné opozici. „Oni“ náleží k sobě a tvoří skupinu jenom díky tomu, že je jim všem společná stejná charakteristika: žádný z nich není „jedním z nás“. Oba pojmy odvozují svůj význam z dělící čáry, již pomáhají vymezit. „Bez takového rozdělení, bez možnosti postavit sebe proti „nim“, bychom těžko mohli najít smysl své identity.“(s.49) To znamená, že kdyby nebyli „oni“, nebudeme ani „my“. Erving Goffman (2003) se ve své práci zabývá stigmatizovanými lidmi, kteří také patří do specifické skupiny, která ovšem nemusí být pouze etnická. „Jak vlastní, tak i cizí skupina tedy stigmatizovanému nabízí identitu ega – ta první zejména v podobě politických, druhá v podobě psychiatrických floskulí. Stigmatizovanému je řečeno, že pokud si osvojí správný postup (který to bude, to záleží na osobě hovořícího), podaří se mu vyrovnat se sám se sebou a stát se celým člověkem, dospělým člověkem plným důstojnosti a sebeúcty. A vskutku tomu bude tak, že přijal určité já. Toto já však, a jinak to ani nelze, bude cizincem přebývajícím v jeho těle, hlasem skupiny, jež mluví za něj a skrze něj. Sociologie ale někdy tvrdí, že všichni mluvíme z pohledu nějaké skupiny. Situace stigmatizovaného je zvláštní v tom, že mu společnost tvrdí, že je příslušníkem širší skupiny, tedy normální lidskou bytostí, ale že je do jisté míry i „jiný“ a že by bylo pošetilé tento rozdíl popírat.“(s.143) Musíme tedy přijmout to, že jsme „stejní“ pro ostatní z „naší“ skupiny a zároveň „odlišní“ pro „jiné“ skupiny.

Na negativní stránku identifikace s nějakou skupinou upozorňuje Jiří Pechar (1995): „Každý jednotlivec se také v pluralitní společnosti identifikuje současně s různými společenskými skupinami, a redukce těchto různých identifikací na určitou identifikaci základní – s národem, se společenskou třídou apod.- je v podstatě projevem určité sociální patologie (jakou představuje třeba rasismus, některé formy nacionalismu nebo totalitaristické pojetí třídního uvědomění).“ (s.7)

Identitou se zabývá také Thomas Hylland Eriksen (2007). Mimo jiné píše, že „identita je relační, situační a flexibilní, takže každá osoba je nositelem celé řady potenciálních identit, z nichž se ovšem jen některé stávají sociálně významnými a ovlivňujícími každodenní život.“(s.129) Mezi ty významné řadí právě i etnickou identitu, založenou na společné zkušenosti a participaci. Navíc také zdůrazňuje potřebu existence jiných skupin. „Etnicita náleží *vztahu* mezi dvěma či více skupinami, není vlastnictvím

těchto skupin samotných. Etnicita se rozehrává *mezi* dotyčnými skupinami, nikoli *v jejich rámci*.“(s.105)

4.2 Náboženská identita

Náboženskou identitu bychom mohli definovat jako pociťovanou a aktivně prožívanou víru v něco či někoho, co přesahuje tento svět a svým učením vysvětluje veškerou existenci. Jedinec se prezentuje a je vnímán jako „věřící“. V naší pluralitní společnosti je důležité, abychom vzájemně respektovali různá náboženství i ateismus. Joseph Ratzinger (2005) v této souvislosti napsal: „Víra v Boha Stvořitele je nejbezpečnější zárukou důstojnosti člověka. Nikomu se nemůže ukládat, ale protože je to velké dobro pro společenství, můžeme žádat, aby ji nevěřící respektovali.“(s.36)

Názory na funkce náboženství, případně náboženské identity jsou veskrze podobné. K této otázce se mnoho dočteme v knize D.Lužného a Z.Nešpora *Sociologie náboženství* (2007) „Nejobecněji řečeno, autoři funkcionalních vymezení náboženství soudí, že náboženství odpovídají na nějakou lidskou potřebu nebo plní nějakou důležitou sociální roli, která je v podstatě trvalá. Pokud přestanou fungovat nebo zaniknou staré náboženské formy, objeví se nové nebo jejich náhražky.“ (s.17) Dalo by se říci, že vždy budou existovat nějaké formy náboženství, protože je lidé potřebují. Ovšem pouze ty, které budou plnit své funkce, v budoucnu nezaniknou.

Autoři také uvádí jeden z nejúplnějších výčtů funkcí náboženství, který podal americký sociolog Thomas O'Dea. Podle něj může jít o „ukazování místa člověka ve světě, vysvětlení strážní a negativ tohoto světa prostřednictvím odkazu k pozdější, posmrtné nápravě, legitimizaci stávajícího sociálního řádu, nebo naopak jeho prorocky zdůvodněné změny, vytváření pocitu bezpečí pomocí účasti na rituálu, formování a udržování osobní i skupinové identity a usnadnění přechodu mezi jednotlivými životními fázemi.“(Nešpor – Lužný; 2007; s.18)

Náboženství má na formování identity obrovský vliv. „Náboženství také prostřednictvím kultu a obřadů nabízí transcendentní vztah, a tím ve světě nejistoty poskytuje emocionální základ pro pocit bezpečí a identity. Díky autoritě založené na nauce a hodnotách představuje pevný bod uprostřed konfliktů a různých rozporů vyplývajících z reálné existence rozdílných názorů a hledisek.“(s.68) „Náboženství přispívá ke zformování a udržování identity, neboť přijetí hodnot určitého náboženství a jeho nauky o povaze člověka a o možnosti spásy poskytuje jedincům lepší pochopení sebe samých. K upevnění identity vedle toho přispívá účast na náboženských rituálech a bohoslužbách. Těmito způsoby náboženství vede jedince a skupinu k jasnějšímu vědomí jejich odlišnosti od

jiných jedinců a skupin – vede k snazšímu nalezení odpovědi na otázky „kdo jsme“ a „kdo jsou oni“.“(s.69)

Zdeněk Nešpor (2005) se k otázce náboženství sám vyjadřuje například takto: „Všechna tato náboženství, stejně jako nescíslné množství dalších, přitom jsou pro své stoupence symbolickými universy; určují a ospravedlňují jejich místo ve světě, ukazují jim smysl jejich života (a zároveň i smrti), poskytují jim látku k přemýšlení a hodnoty a normy chování, které mj. určují, jak se mají chovat k ostatním věřícím i ke „zbytku“ společnosti.“(s.137) Dále Nešpor uvádí názor britské socioložky G.Davie, podle které „tradiční institucionalizované náboženství slouží jako jakýsi „záchytný bod“, střežící kolektivní paměť a tím i sociálně-integrační pouta i v případě osob, které se samy na praktikovaném náboženství nepodílí.“(s.21)

Podle Maxe Webera (1998) náboženství plní individuální i sociální funkce tím, že participanti náboženství tak vnímají a zároveň jim slouží k uspokojování potřeb a dosahování cílů. Podobnou obecnou funkcionalistickou definici náboženství uvádí i Nešpor – Lužný (2007) „Funkcionalisté jsou přesvědčeni, že náboženstvím není jen to, co se tak přímo označuje nebo co za náboženské považuje většina lidí, nýbrž jakýkoli sociokulturní systém, který plní náboženské funkce. To znamená, že umožňuje orientaci člověka ve světě, poskytuje mu sebepřesažení a vědomí nejvyšší významnosti, vytváří skupiny „pravých“ věřících negativně vymezené proti těm ostatním apod.“(s.117)

Výrazný vliv na náboženství měla v moderní společnosti individualizace. „Individualizace také znamená, že lidská identita přestala být daná. Jedinec je osvobozen od předepsaného, zděděného a vrozeného určení sociálního postavení, ke kterému náleží on sám. Identita se v této situaci stala spíše úkolem, tedy něčím, pro co je třeba se rozhodnout, správně ji zvolit, případně kdykoli patřičně změnit. [...] Představovat si náboženskou identitu jako pevnou a jasně vázanou na přesně vymezenou formu náboženství v rámci jedné náboženské tradice by bylo zavádějící a v dnešní situaci neadekvátní. Jedinec je totiž stále méně vázán a výhradně identifikován s jedinou náboženskou skupinou. Volně prochází různými skupinami a tradicemi, aniž by plně, pevně a bezvýhradně přijal perspektivu některé z nich. Jeho identita je fragmentární a dočasná. Prochází nepřetržitou proměnou a velký prostor dostává individuální náboženské „kutilství“. Jedinec, stejně jako každý neprofesionální kutil, používá ve svém náboženském životě to, co je zrovna „po ruce“. I při úvahách o reflexivní povaze dnešní fáze modernizace a o sílící individualizaci osobních životů každého jedince je nicméně třeba mít stále na paměti, že úzce souvisejí s globalizací.“(Nešpor – Lužný; 2007; s.178-179)

Znamená to tedy, že díky globalizaci se člověku naskýtá větší výběr náboženských směrů a on v důsledku toho upouští od tradičního pojetí náboženství, jelikož společnost na jeho dodržování netrvá příliš striktně. Uvidíme, jak se tento trend bude vyvíjet. Ovšem toto můžeme tvrdit pouze v našem značně liberálním prostředí. Například ve striktně muslimských zemích by něco takového bylo naprosto nemyslitelné.

4.3 Individuální identita

V souvislosti s individuální identitou se můžeme setkat také s pojmy „identita Ega“ (Goffman, Erikson) či „sebeidentita“ (Bauman). Podle Eriksona (2002) je identita Ega utvářena určitými konstantními vlastnostmi a stabilními identifikacemi. „Pocit této identity ega pak tvoří nakumulovaná důvěra v to, že vnitřní neměnnost a kontinuita vybudovaná v minulosti bude odpovídat neměnnosti a kontinuitě jedincova významu pro jiné lidi.“ (s.238) Goffman (2003) navíc identitu Ega srovnává s identitou osobní a sociální. Pojem osobní identity se opírá o předpoklad, „že určitou osobu lze odlišit od všech ostatních a že kolem tohoto prostředku odlišení se může jako cukrová vata přichytit a omotat jedinečný souvislý záznam sociálních skutečností, ze kterého se pak stane lepkavá substance, k níž mohou přilnout ještě další biografické fakty. Je ovšem obtížné rozpoznat, že právě v důsledku této své jedinečné vlastnosti může osobní identita hrát a hraje uspořádanou, rutinní a ustálenou roli v sociální organizaci.“ (s.71) Goffman podporuje Eriksonovu myšlenku, že jedinec v sobě „má určitý základ“, ze kterého utváření jeho identity vychází. A pokračuje dále: „Sociální a osobní identita jsou především součástí zájmů a definic, jež si druzí lidé vytvářejí o osobě, jejíž identita je předmětem diskuse. V případě osobní identity mohou tyto zájmy a definice vzniknout ještě předtím, než se dotyčná osoba vůbec narodila, a mít trvání i poté, co byla pohřbena. Budou tedy existovat i v dobách, kdy osoba sama bude již zcela prostá jakýchkoli pocitů, tím spíše pocitů identity. Na druhé straně identita ega je především subjektivní, reflexivní záležitostí, kterou musí osoba, o jejíž identitu se jedná, nevyhnutelně pociťovat.“ (s.123) Dalo by se tedy říci, že identita je z jednoho úhlu pohledu pasivním obrazem toho, co si o nás myslí druzí a druhého aktivním utvářením, uvědomováním a prezentováním vlastního já. Oba tyto aspekty se navíc vzájemně doplňují a jeden druhého dokonce potřebují pro ucelený obraz jedincovi identity.

Odlišný názor zastává Zygmunt Bauman (2004), podle kterého je sebeidentita jedince svázána se „sociálními identitami, které představujeme pro jiné, i s těmi, s nimiž se setkáváme v naší každodenní existenci.“ (s.43) „Sebeidentifikaci tedy umožňují prostředky, které čerpáme ze svého prostředí, a žádné pevné „jádro“ naší identity neexistuje.“ (s.44)

Bauman tak zdůrazňuje vliv prostředí na to, jakou budeme mít identitu. To znamená, že na svět přicházíme jako nepopsaný list papíru a vlivem výchovy, kultury, interakce s jinými a dalších faktorů se z nás stává to, čím jsme.

Osobně se přikláním spíše k názorům Eriksona a Goffmana. Individuální identitu bychom tedy mohli chápat jako určitý základ „identity celkové“. Je to soubor znaků, kterými se jednatel odlišuje od ostatních a sám se cítí být jejich nositelem. Tyto znaky se samozřejmě vyskytují i u jiných, ovšem v jiné kombinaci ostatních znaků, což by se dalo potvrdit hojně užívanou populární frází o tom, že každý člověk je individuum. Důležitá je samozřejmě také interakce s okolím, které naši identitu také formuje. Navíc ostatní potřebujeme ke vzájemnému odlišení, jak to bylo uvedeno již v části o identitě etnické. Potřebujeme „je“, abychom věděli, kdo jsme „my“. A v individuální identitě platí, že potřebuji „je“, abych věděl, kdo jsem „já“.

5. Případová studie

Rodina, ve které výzkum probíhal, bydlí v rodinném domku v malé vesnici 40 km od Brna na pomezí Východočeského a Jihomoravského kraje. Mají celkem šest dětí – tři adoptované chlapce a tři děvčata v pěstounské péči. Synům bylo v době výzkumu 16, 15 a 10 let, dcerám 9, 8 a 6 let. Rodina funguje jako tzv. zařízení pro výkon pěstounské péče (viz kapitola III) a je členem římskokatolické církve. Všemi těmito skutečnostmi se dále budu zabývat podrobněji a své postřehy doplním i citacemi z poznámek matky, které si píše již několik let a slouží jí jako „deníček“ k zachycení pocitů a problémů, které rodina momentálně prožívá a v budoucnu se k nim může vrátit a použít je jako inspiraci pro jiné pěstouny i sama pro sebe. Některé části poskytla i mně.

Pro pochopení celkové situace rodiny, je nutné popsat její historii od okamžiku uzavření manželství, přes postupné přijímání dětí až do dnešní doby. Brzy po svatbě manželé zjistili, že pravděpodobně nemohou mít vlastní dítě. Toužili po dítěti a možnost adopce se jim zdála nejpřirozenější cestou. Jako velký nedostatek zpětně hodnotí skutečnost, že se o věcech týkajících se náhradní rodinné péče do roku 1989 moc nemluvilo a informace chyběly. V tomto směru jim pomohl přítel, který dlouhou dobu v oblasti náhradní rodinné péče pracoval. Hovořil s nimi i o možnostech pěstounské péče. „Moc jsme o tom nevěděli. Jen jsem dlouho vzpomínala na pěstounku, která v jednom křesťanském společenství vyprávěla o svých dětech v pěstounské péči a všechny svým vyprávěním velice zaujala včetně mě. Život těchto lidí jsem sice obdivovala, ale nikdy jsem si nedokázala představit sebe na tomto místě. Proto naším přáním bylo mít několik vlastních dětí a žít jako ostatní rodiny kolem nás.“² Na první dítě čekali rok od zařazení mezi čekatele. Adoptovali téměř tříletého poloromského chlapce a do roka požádali o další dítě.

Čekání na druhé dítě bylo delší, ačkoliv rodina na přijetí dalšího dítěte byla připravená a neměla pocit, že by byl nedostatek vhodných dětí. Matka proto kontaktovala několik ústavů a dětských domovů, zda by se tam pro ně nějaké dítě nenašlo. Nakonec adoptovali čtyřletého poloromského chlapce z Čech, který byl vlivem delšího pobytu v ústavu zaostalý se známkami citové deprivace a genetickou zátěží z biologické rodiny. Po ročním pobytu v rodině u něj lékaři zjistili závažnou sluchovou vadu, která ještě více prohlubovala jeho problémy s výchovou a nedařilo se dohnat jeho opožděný vývoj. Po dvouletém odkladu nastoupil do základní školy a po třech letech přestoupil do zvláštní

---

² Pokud nebude v následující kapitole uvedeno jinak, vztahují se doslovné citace k výpovědím matky.

školy. Důležitou pomoc v celém dlouhodobém procesu sehrála pedagogicko-psychologická poradna, která se velkou měrou podílela na zlepšení jeho psychického stavu a téměř bezproblémovém začlenění do školního prostředí.

Třetího chlapce adoptovali, když mu byl necelý rok a půl. Rodiče Romové souhlasili s adopcí a poněvadž v severních Čechách o romské děti nebyl velký zájem, dostal se až k nim na Moravu. U tohoto chlapce si rodiče konečně mohli vychutnat rodičovství od jeho batolecího věku a prožívat s ním věci, které se staršími syny neprožili, protože je přijali ve starším věku.

Nedlouho po tom přijali do pěstounské péče 2,5 roku starou poloromskou holčičku. S nejmladším chlapcem spolu chodí do stejné třídy. V této souvislosti se museli vyrovnat s odlišným právním rámcem, který je spojen s pěstounskou péčí. „Je to sice těžší vyrovnat se s pocitem, že dítě v pěstounské péči nám zcela nenáleží a musíme počítat s účastí biologických rodičů. Avšak jako křesťané přijímáme každé dítě jako dar, který nám byl na určitou dobu svěřen a je na nás, jak tohoto daru využijeme.“ Příprava na přijetí dalšího dítěte probíhala i se všemi dětmi tím, že s nimi rodiče hovořili o možnostech NRP. V tomto období matka pravděpodobně začala trochu pochybovat o tom, zda jsou schopni přijmout další dítě a vytvořit si k němu stejný vztah jako k ostatním dětem, když v jedné své úvaze napsala: „A když se mi chce pochybovat a kladu si sama sobě otázku, zda dokážu nové děti milovat stejnou měrou jako ty starší, musím si odpovědět: Co bych chtěla? Vždyť po celý rok, co jsme měli podanou žádost, jsme se společně s našimi dětmi modlili za naše nové děti, které jsme ještě neznali. Tak proč bych Bohu nedůvěřovala i nyní?“

Tentokrát do pěstounské péče přijali dvě poloromské sestřičky ve věku rok a půl a necelé tři roky. Po roce soužití byl nejmladší dceři diagnostikován autismus střední až těžké symptomatiky. Od tohoto okamžiku se život rodiny musel přizpůsobit hlavně jí. „Díky odborné pomoci a také schůzkám s ostatními rodiči autistů jsme se začali učit žít život s autistou. Museli jsme především fungovat jako celá rodina. Proto jsem se ze začátku nezaměřovala jen na práci a učení s Petruškou, ale především jsem ostatní děti učila poznávat potřeby našeho autisty a jak s ním komunikovat a učit novým věcem. Skrze její rituály, kterými se k ní připojujeme, vstupujeme do jejího světa a ona nás v něm přijímá a bere na vědomí.“

Petruška vzhledem ke svému postižení vyžaduje trvalou péči. Velkou pomocí je pro rodinu denní stacionář pro postižené děti, ze kterého si pro ni dvakrát v týdnu přijedou a odpoledne ji zase přivezou domů. Matka má alespoň možnost věnovat se věcem, které

jindy nezvládne zařídit. Dva roky také využívají nabídky Aply-JM (Asociace pomáhající lidem s autismem) s asistenční službou. K otázce budoucnosti nejmladší dcery se matka vyjadřuje například takto: „Sami si nedokážeme představit, kam až se nám podaří Petruščin vývoj dotáhnout a nakolik bude v životě odkázána na pomoc druhých. Možná si jednou budeme muset říct, že už je nad naše síly péče o ni. Zatím však tento pocit nesdílíme. Život s jejím postižením nás naučil více vnímat přítomnost a neobávat se budoucího vývoje. To je posláním každého pěstouna. Využít každý přítomný okamžik strávený s dítětem v pěstounské péči a netrápit se myšlenkou, že se možná jednou naše cesty rozejdou.“

Nejstarší syn dnes studuje Biskupské gymnázium. „Při volbě pro nás nebyl tak rozhodující typ střední školy, ale prostředí, do kterého půjde. Již nyní tam studuje několik jeho kamarádů, se kterými se pravidelně schází na katolické faře a společně pořádají různé akce.“

Při výběru dětí, které původně chtěli přijmout, měli požadavky na to, aby to bylo dítě pokud možno zdravé, chlapec a vhodné k adopci. Stejně postupovali u všech synů, i když u toho druhého byla zjištěna lehká mozková dysfunkce a od toho se odvíjely další problémy. Důvodem bylo přání manžela, který sám pochází ze tří bratrů a měl pocit, že syny bude schopen vychovat. Vzhledem k tomu, že je tmavší typ, nevadilo jim přijmout „tmavší“ děti. Po přijetí tří synů do adopce se manželce podařilo svého muže přesvědčit k přijetí holčičky do pěstounské péče. U posledních dětí chtěli další děvče a nevadila ani sourozenecká dvojice. Důležitým faktorem také byla podpora širší rodiny a přátel. Chtěli, aby děti měly normální rodinu i s prarodiči. Jednoho chlapce, kterého rodina měla doma na zkušební dobu nakonec nepřijali hlavně z důvodu, že se prarodičům zdál „moc tmavý“ (měl africké kořeny). Věděli, že by to styky s širší rodinou narušilo. To nechtěli dopustit už proto, že starší děti s prarodiči výborně vycházely.

Rodina chtěla přijmout pouze tolik dětí, aby je ekonomicky zvládla a mohla se jim dostatečně věnovat bez cizí pomoci. Vzhledem k postižení nejmladší dcery to není možné. Proto využívají služeb odborných asistentek a stacionáře i pomoc prarodičů. Rodina se prozatím se všemi problémy dokáže vyrovnat, ale s přijetím dalšího dítěte nepočítá. Sama matka mi přiznala, že šest dětí je opravdu dost a uznala, že by další dítě jako rodina už asi nezvládli. Problémem by nebyla ekonomická stránka, ale spíše nemožnost dostatečně se věnovat všem členům rodiny.

Budoucnost svých dětí rodina vidí vesměs pozitivně. Počítají sice, že prostřední syn a nejmladší dcera s nimi pravděpodobně zůstanou po celý život a budou potřebovat jejich

péči. Ostatní synové jsou šikovní a mají kladný vztah k práci. Vzhledem k tomu, že bydlí v rodinném domku se zahradou, mají dost příležitostí pomáhat otci a naučit se praktické věci, které by jednou sami mohli potřebovat ve vlastní domácnosti. To rodiče vnímají jako dobrý předpoklad k tomu, aby si v budoucnu našli práci a osamostatnili se. Dcery jsou vedeny k tomu, aby jednou byly dobrými manželkami. Pomáhají matce v domácnosti a při představě své budoucnosti hovoří o tom, že si jednou najdou manžela a budou mít děti, o které se budou starat. Rodina jim poskytuje tradiční obraz rodiny, ve které manžel chodí do práce, matka se stará o domácnost a víkendy se snaží trávit společně a část věnovat také víře, protože během týdne na to nezbyvá mnoho času.

Jak už bylo řečeno, rodina se hlásí k římskokatolické církvi. Oba rodiče pocházejí z věřících rodin a i své děti vedou k aktivní víře. Děti ji bez problémů přijímají a berou ji vážně. Některé děti ministrují v kostele a ti starší chodí do křesťanského společenství mládeže. To vede mladý kněz (jahan), mládež se schází na faře a společně pořádají různé akce. Rodiče jsou rádi, že se děti scházejí s těmito vrstevníky a nechytly se „špatné party“. Navíc doufají, že si v tomto „spolču“ najdou i vhodného budoucího partnera.

Na společenství mládeže nechávají rodiče také sexuální výchovu jejich dětí. Doufají, že dětem bude vysvětlen pohled Bible na otázky předmanželského pohlavního styku, početí dítěte, rodičovství či antikoncepce. Takové zjištění bylo pro mne osobně překvapující. Z pohledu rodičů se však nejedná o nic neobvyklého, jak mi sdělila matka, i v jejím případě probíhala sexuální výchova stejným způsobem. Rodiče tedy, jak jsem pochopila, předali vysvětlení sexuálních otázek do rukou knězi, který s pomocí Bible určuje normy chování v této oblasti. .

Rodiče sami také mají například v případě antikoncepce zkreslené představy. Příkladem může být odmítavý postoj k jejímu užívání, kdy vycházeli z dřívějších informací, že tyto prostředky zabíjejí již uchycený plod. Přitom potrat je pro ně vzhledem k víře nepřípustný. Nedostatek informací v této oblasti je pochopitelný, vzhledem k tomu, že rodiče nikdy problémy spojené s nechtěným těhotenstvím neřešili. Jejich nejstarší syn je však již ve věku, kdy by mohl zahájit sexuální život a proto by se tyto otázky pro něj mohly stát v blízké době aktuálními.

Oficiální doporučení církve či přímo vyjádření papeže k různým problémům a otázkám matka samozřejmě bere na vědomí, ale ne všechna by striktně dodržovala, kdyby to bylo proti jejímu vlastnímu přesvědčení. To se může týkat pohledu na homosexuály, euthanasii i dodržování tradic a uznávání oficiálních autorit církve. Znamená to, že velkou

váhu pro ni mají její vlastní názory a svědomí, které jsou ovšem vírou samozřejmě také ovlivněny, protože víra byla od narození součástí jejího života a výchovy.

K aktivnímu rodinnému životu patří nedělní bohoslužby, modlení před jídlem a příležitostně také večerní modlitby alespoň s mladšími dětmi. Do kostela dojíždějí do jedné nedaleké vesnice, která tuto rodinu přijímá a toleruje i se všemi jejími zvláštnostmi, které by jiné mohli zaskočit. Místní věřící komunita se nepozastavuje nad skutečností, že mají tolik dětí a bere je takové, jací jsou. Nepohoršuje je chování malé autistky, která si při bohoslužbě pobrukuje „Otčenáš“, protože jí to uklidňuje a tímto způsobem ona svou víru prožívá, pravděpodobně aniž by si to sama uvědomovala. Vytvořili si v tomto společenství zázemí, které jim vyhovuje a které jinde nenalezli. Rodina odebírá časopis „Katolický týdeník“ a náboženské symboly se v domě vyskytují téměř na každém kroku. V každé místnosti visí buď krucifix nebo obrázek Páně a jiných svatých doplněné citacemi z Bible či růžencem. Mezi oblíbené hry mladších dětí patří „hra na kostel“. Jde o to předvést to, co při bohoslužbě dělá kněz a jeho ministranti. Všechny děti víru berou opravdu vážně. Dobrým vzorem jim je také nejstarší bratr, který je občas napomene, když si například hrají s jídlem či se nevhodně chovají k náboženským symbolům. Rodiče si toho velmi váží. Víra je pro děti samozřejmou součástí života. Pro mladší děti bylo překvapením zjištění, že já sama věřící nejsem. Zřejmě si ještě neuvědomují, že jsou i lidé, kteří věří něčemu jinému nebo dokonce ničemu transcendentálnímu. Ale nebraly to jako překážku v našem vztahu a jejich chování vůči mně se tím nijak nezměnilo. Navíc mě ujistily, že i já určitě přijdu do ráje. To pro mě znamená, že mě vnímaly jako dobrého člověka.

Rodina se účastní různých setkání a akcí pořádaných převážně Sdružením pěstounských rodin v Brně a nadačním fondem Rozum a Cit. Jsou to většinou víkendové akce pro celé rodiny vždy zaměřené na nějaké konkrétní téma či problém (např. dospívající děti v NRP atd.). Zde jsou rodinám k dispozici psychologové, sociální pracovníci a případně i další odborníci, kteří jsou schopni jim pomoci a poradit s problémy. Rodiny zde na besedách sdílejí své zkušenosti i problémy a mohou si tak pomoci i sami navzájem. Zajímavé bylo zjištění toho, jak se rodiny seznamují. Místem seznámení s dalšími věřícími pěstouny bývá často kostel, kam i na těchto akcích věřící samozřejmě chodí. Když během bohoslužby nebo po ní poznají, že tam jsou další pěstouni z pobytu, je pro ně víra dalším společným prvkem v jejich životě a dá se říci, že mnohem lépe s nimi navazují kontakt.

Matka s některými věřícími i nevěřícími náhradními rodiči udržuje kontakt pomocí elektronické pošty a přispívá do debat na webových stránkách, které se věnují problematice náhradní rodinné péče. Vlastní webové stránky mají i věřící náhradní

maminky. Občas matka publikuje své zážitky, postřehy a zkušenosti v časopise Náhradní rodinná péče vydávaném v Brně. Již několikrát byla rodina oslovena s prosbou o vyplnění dotazníku o NRP či o poskytnutí rozhovoru do novin. Díky spolupráci s nadačním fondem Rozum a Cit vystupovala matka s nejstarší dcerou v jednom debatním pořadu na televizním kanálu ČT 24 a celá rodina se účastnila natáčení pořadu *13. komnata Nadi Konvalinkové*, která je patronkou tohoto nadačního fondu.

Rodina a zvláště matka je velice aktivní ve snaze získávat nové informace o všem, co se náhradní rodinné péče, výchovy dětí, možných problémů a mnoha dalších věcí týká a zároveň se získané informace a zkušenosti snaží poskytnout všem zájemcům i z řad lidí, kteří se problematikou náhradní rodinné péče zabývají pouze teoreticky, ať už to jsou média či studenti. Přispívá k tomu jistě vlastní zkušenost z minulé doby, kdy tyto informace chyběly i snaha a ochota nezištné pomoci. Možná by se tato vlastnost dala přisuzovat skutečnosti, že jsou věřící a učení jejich víry je k tomu nabádá, ale nemyslím si, že je to nutná podmínka. I nevěřící lidé mají potřebu pomoci a poskytnout informace zájemcům už proto, že sami tuto možnost neměli nebo naopak měli a ta jim pomohla.

Lze tedy říci, že víra v této rodině hraje významnou roli a prostupuje celým životem každého jejího člena. Přináší jim určitý pocit jistoty, že se mají na koho obrátit, vždy v ní najdou útěchu i pevná pravidla, podle kterých se řídí a věří, že se jim za to dostane zasloužená odměna v podobě ochrany Boží ruky a jistoty, že se o ně Bůh postará v budoucnosti i po smrti. Měla jsem pocit, že jim víra skutečně pomáhá vyrovnat se s obtížemi, které život náhradní rodiny přináší a je jedním z důležitých prvků, který jejich rodinu stmeluje.

6. Dotazníkové šetření

Výsledky získané z dotazníků jsem rozdělila do čtyř oblastí. V první části budou uvedeny odpovědi na otázky týkající se charakteristiky dětí žijících v těchto rodinách, nároků a výběru dětí, důvodů k přijetí dítěte do NRP a podpory, které se v souvislosti s rozhodnutím stát se náhradními rodiči respondentům dostalo z jejich okolí.

Do druhé části jsou zahrnuty odpovědi na otázky týkající se obav, které rodiny měly před a v souvislosti s přijetím dítěte. Dále pak prvotních a současných problémů, se kterými se rodiny potýkají a způsoby jejich řešení a nakonec problémů, o kterých rodiny uvažují, že mohou v budoucnu nastat a možných řešení, která v té souvislosti pravděpodobně budou aplikovat.

Třetí část je věnovaná otázkám týkajících se náboženství. Tomu, k jaké církvi se respondenti hlásí, jak praktikují svou víru a jak prožívají svátky.

Do poslední části jsou zahrnuty odpovědi na otázky zjišťující za prvé charakteristiku dalších náhradních rodin, se kterými jsou ty zkoumané v kontaktu a za druhé to, jakým způsobem se seznámily.

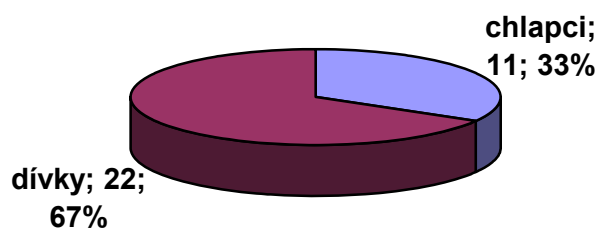
6.1 Děti

Celkem ve zkoumaných rodinách žije 53 dětí. Jak vyplývá z následujícího grafu, počet dívek převyšuje počet chlapců.

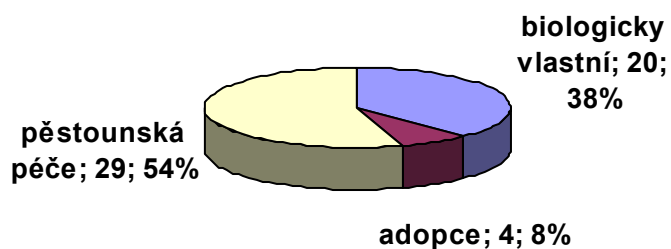
Z dětí, které byly přijaty do rodin, počet dívek převyšuje počet chlapců ještě výrazněji.

Poměr pohlaví u přijatých dětí

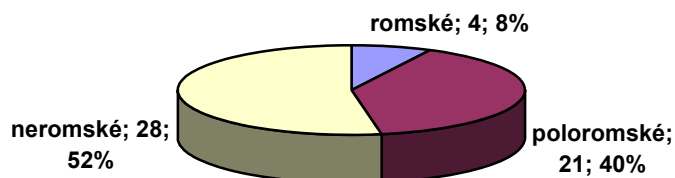
Většina dětí byla do rodin přijata formou pěstounské péče, pouze 4 jsou adoptované a ostatní děti jsou biologicky vlastní. Výzkumu se účastnilo 5 rodin (33%), které nemají žádné biologicky vlastní dítě.

Forma vztahu dětí k náhradním rodičům

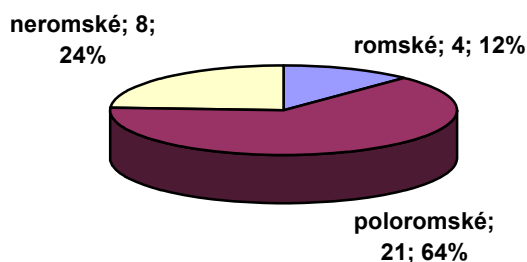
V rodinách žijí děti romské, poloromské a neromské.

Celkový poměr romských a neromských dětí v rodinách

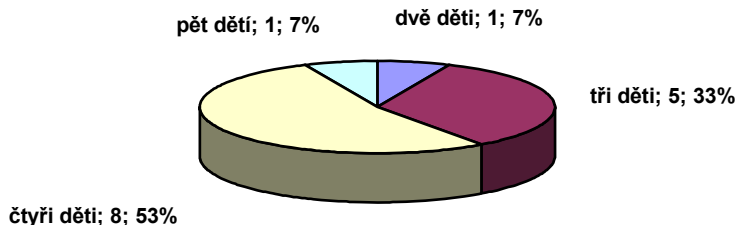
V případě přijatých dětí poměr romských, poloromských a neromských vypadá jinak.

Poměr romských a neromských dětí přijatých do rodin

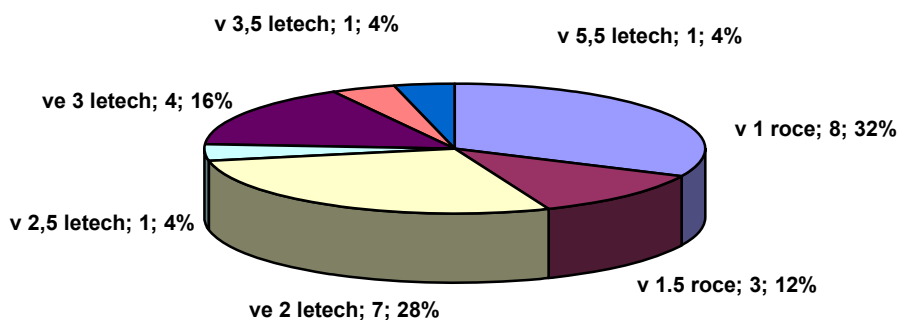
Počet dětí v rodině se pohybuje od dvou do pěti dětí v jedné rodině. Na jednu rodinu připadá průměrně 3,6 dítěte.

Počet dětí v rodině

Věk dětí, ve kterém byly přijaty do náhradních rodin se pohybuje od 1 roku do 5,5 let. Průměrný věk přijatých dětí je něco málo přes dva roky.

Věk dětí v době přijetí do rodin

V těchto rodinách se často vyskytují děti, které mají nějaké poruchy (učení, chování apod.) či handicap. Z 33 dětí, které nejsou biologicky vlastní, je jich téměř polovina.

Handicapy dětí

tělesný handicap	mentální handicap	citová deprivace	poruchy učení	poruchy chování	zdravotní problémy	hyperaktivita
2; 6%	3; 9%	2; 6%	2; 6%	2; 6%	3; 9%	2; 6%

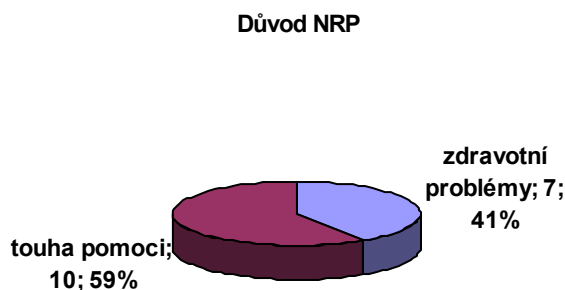
Požadavky na to, jaké dítě by rodiny chtěly přijat, se lišily.

Požadavky na dítě

konkrétní pohlaví	zdravé dítě	neromské či výrazně neodlišné	dítě do adopce	věkově blízké vlastním dětem	sourozenecký pár
4; 27%	6; 40%	3; 20%	2; 13%	2; 13%	1; 7%

4 rodinám (27%) jiný etnický původ dítěte nevadil. Čtvrtina rodin uvedla, že jim dítě bylo přiděleno úřadem, jedna rodina uvedla, že si dítě vybrala z nabídky MPSV (Ministerstva práce a sociálních věcí). Ostatní se o způsobu výběru nevyjádřili. Nikdo však neuvedl, že by si dítě sami našli např. díky návštěvám různých dětských domovů, jak tomu bylo v případě rodiny uvedené v případové studii.

Důvodem, proč se respondenti rozhodli stát se náhradními rodiči, byly zdravotní problémy spojené s tím, že nemohli mít vlastní děti a „touha někomu pomoci“, „poskytnout rodinné zázemí dítěti v ústavní péči“, „udělat konkrétní čin lásky, nejen o ni stále teoreticky rozmlouvat“ apod.³

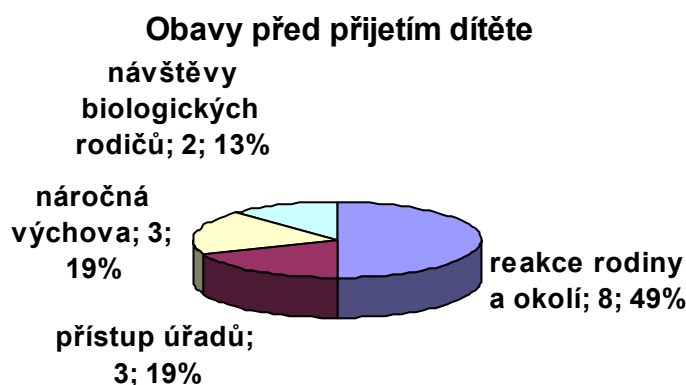

Co se týče toho, kdo rodiny podporoval v jejich rozhodnutí stát se náhradními rodiči, setkáme se u největší části respondentů (53,3%) s tím, že nikdo a že to bylo pouze jejich rozhodnutí. Dále pak 33,3% respondentů podporovali přátelé a 26,5% širší rodina.

³ Jedna matka uvedla, že „cítila, že by mohla dokázat něco navíc“. Tím si zřejmě uvědomovala, že přijmout a vychovat cizí dítě je nelehký úkol a možná to pro tuto matku mohlo představovat určité nalezení smyslu života a vlastního uplatnění. Jiná rodina popsala jejich situaci blíže, když uvedla, že „syn tragicky zemřel v 19 letech, starší dcera odjela pracovat do Německa a provdala se tam. Zůstali jsme s nejmladší dcerou sami a chtěli jsme poskytnout rodinné zázemí dítěti v ústavní péči“.

6.2 Problémy

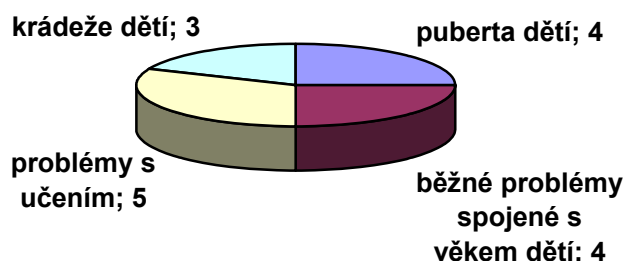
Obavy, které rodiny měly před přijetím dítěte do NRP se týkaly reakce rodiny a okolí, přístupu úřadů, náročné výchovy těchto dětí, návštěv biologických rodičů u dětí, které rodiny dostaly do pěstounské péče, dospívání dětí, pěstounská péče, která s sebou přináší riziko, že přijaté děti mohou být vráceny biologickým rodičům. 2 rodiny (13%) uvedly, že žádné konkrétní obavy neměly.

U 40% rodin se obavy potvrdily, u 40% se nepotvrdily a u 20% se potvrdily pouze částečně. Prvotní obavy a posléze problémy řešily především vysvětlováním a komunikací, vzájemnou podporou rodiny, s odborníky či snahou dobře se informovat o NRP. Dnes by tyto problémy jinak neřešila většina rodin. Ostatní rodiny by se například lépe informovaly o NRP, chtěly by se setkat s jinými náhradními rodinami a probrat s nimi jejich zkušenost nebo by se pokusily připravit na přijetí dítěte i širší rodinu.

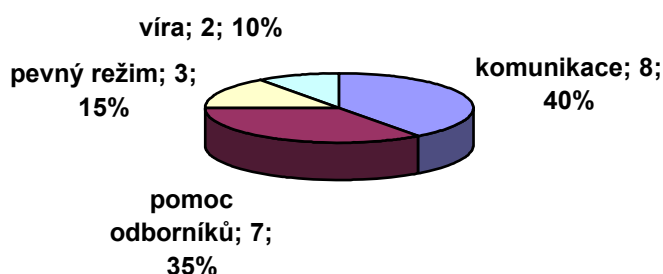
Jako současné problémy tyto rodiny nejčastěji uvádějí: pubertu dětí, problémy s učením dětí, běžné problémy spojené s věkem dětí, krádeže dětí (viz graf). Dále byly zmíněny: náročná péče o děti, psychické problémy dětí, posměšky či netolerance okolí a šikana, hledání vhodné školy – zvláštní či střední. V jednom případě se objevuje psychický problém náhradní matky, manželovy deprese a donucení rodiny k aktivnímu přístupu k víře.

Nejčastější současné problémy

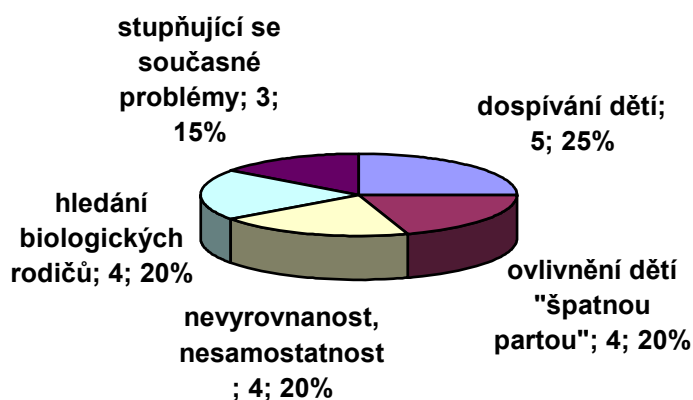
Současné problémy rodiny řeší komunikací, tolerancí, domlouváním, vírou a modlitbou, nastavením a dodržováním pravidelného režimu, snahou o psychickou pohodu, hledáním více volného času k čerpání sil. Téměř polovina rodin (7) k řešení současných problémů využívá pomoc odborníků – psychologů, pedagogicko-psychologické poradny, lékařů aj. Následující graf představuje ta nejčastější řešení.

Nejčastější řešení současných problémů

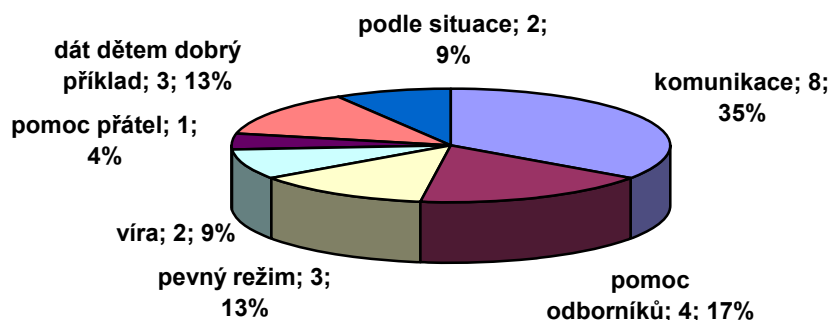
Problémy, o kterých si respondenti myslí, že mohou v budoucnu nastat jsou: dospívání dětí, ovlivnění dětí „špatnou partou“, hledání „svých kořenů“ a biologických rodičů, nevyrovnanost a nesamostatnost dětí, stupňující se současné problémy. V jednom případě o budoucích problémech raději nepřemýšlí a v dalším věří, že žádné závažné nenastanou.

Budoucí problémy

Problémy, které mohou v budoucnu nastat hodlají řešit komunikací, s pomocí odborníků, pevným režimem, dobrým příkladem, který dětem jako rodiče poskytují, vírou, rozumným řešením vzhledem k situaci či pomocí přátel.

Možnosti řešení budoucích problémů

6.3 Víra

Výzkumu se účastnily rodiny, které se hlásí k římskokatolické církvi a k Církvi adventistů sedmého dne. Oba proudy vychází z Bible a v podstatě se liší pouze v tom, jakým způsobem svou víru praktikují.

Vyznání rodin

Praktikování víry respondentů se liší podle toho, kolik času a příležitostí na něj rodina má a jak k němu rodina jako celek přistupuje. Jedna respondentka uvedla, že duchovní život rodiny je pouze její záležitostí. Přístup jejího manžela je laxní a ten přenáší i na děti.

Aktivity spojené s vírou

bohoslužby v kostele	modlitby před jídlem	ranní a večerní modlitby	rodinné bohoslužby	děti chodí do náboženství	děti ministrují v kostele	starší děti chodí do křesťanského společenství mládeže
14; 93%	9; 60%	6; 40%	2; 13%	2; 13%	1; 7%	1; 7%

Svátky náhradní rodiny prožívají především v rodinném kruhu, jak to vytyčily téměř tři čtvrtiny respondentů. Necelá polovina respondentů si připomíná důvody svátku, čtvrtina dává důraz na duchovní prožitek. Někteří respondenti je berou také jako zpestření všedního života. Svátky slaví podle svého přesvědčení, tradice a víry.

6.4 Kontakty

Téměř všichni respondenti uvedli, že jsou v kontaktu s věřícími i nevěřícími. Někteří uvedli, že jsou v kontaktu pouze s úplnými rodinami. Velká část respondentů je v kontaktu s různorodými rodinami náhradní rodinné péče, což znamená s úplnými rodinami i jednotlivci, kteří se v rámci náhradní rodinné péče o dítě starají sami. Pouze v jednom případě bylo uvedeno, že je rodina v kontaktu pouze s úplnými rodinami z různých církví a tím tvoří „takové pěkné ekumenické společenství“ (citace z dotazníku).

Typy kontaktů

věřící i nevěřící	pouze úplné rodiny	různorodí	úplné věřící rodiny
14; 93%	2; 13%	13; 87%	1; 7%

Všichni respondenti jako místo seznámení s dalšími náhradními rodinami uvedli různé akce a pobyty organizované sdruženími náhradní rodinné péče. Zmíněná byla také nadace Rozum a Cit. K tomuto způsobu seznamování navíc čtvrtina respondentů uvedla i internet, díky kterému získávají nové kontakty, jsou s ostatními v kontaktu pomocí elektronické pošty, přispívají do diskusí na příslušných webových stránkách a sdílejí své zkušenosti. Někteří respondenti se s dalšími náhradními rodinami seznámili prostřednictvím své sociální pracovnice.

7. Rozhovor se sociální pracovníci

Celé problematika má ještě další stránku. Spojila jsem se se sociální pracovníci odboru Sociálně-právní ochrany dětí pardubického magistrátu, která problematiku náhradní rodinné péče zná z té „oficiální roviny“ a poskytla mi informace o tom, jak je na věřící náhradní rodiny pohlíženo z tohoto úhlu. Ptala jsem se na to, zda jsou žadatelé o náhradní rodinnou péči dotazováni na jejich přístup k víře a jakou váhu této skutečnosti přisuzují. Zajímalo mě to hlavně v souvislosti se skutečností, že v žádosti o náhradní rodinnou péči se vyskytuje otázka, zda-li je žadatel členem náboženské společnosti.

Žadatelé nejprve vyplní formulář, ve kterém odpoví i na již zmíněnou otázku. Tento formulář je ovšem pouhou formalitou, která musí být splněna, aby se o žadateli začalo vůbec jednat. Pro žadatele je zásadní pohovor se sociální pracovníci a psychologem, který zjišťuje, zdali jsou žadatelé schopni stát se náhradními rodiči. V této fázi se zjišťuje i náboženské přesvědčení žadatelů. Jestliže jsou žadatelé shledáni schopnými přijmout dítě do NRP a bylo-li jim nalezeno vhodné dítě, zbývá vyčkat na rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do NRP. Soudce by se během tohoto procesu mohl zeptat i na to, zda jsou žadatelé věřící. Konkrétně v Pardubicích je podle zjištěných informací jeden soudce, který se na tuto otázku ptá při každém projednávaném případě.

Ze zjištěných informací jsem se tedy dozvěděla, že se v procesu žádosti o NRP zjišťuje přístup k víře žadatelů, ale příliš významný vliv to na celou situaci nemá. Mělo by to vliv v případě, že by se zjistilo, že jsou žadatelé členy nějaké sekty, která by se mohla negativně podepsat na výchově svěřených dětí či nějakí náboženští fanatici. To, že jsou žadatelé věřící, neznamená, že by je úřady braly jako „vhodnější budoucí rodiče“. Přístupují k nim úplně stejně jako k nevěřícím. Pouze se snaží najít jim dítě, pro které by nebyl problém jejich víra a které má přibližně stejné kulturní kořeny. Rozhodně by křesťanům nebylo svěřeno starší dítě pocházející z muslimského prostředí, které si svou víru už uvědomuje.

Sociální pracovníce mi také sdělila, jakou zkušenost má s věřícími žadateli a rodiči náhradní rodinné péče. Potvrdila mi, že tyto rodiny bývají početnější než rodiny nevěřící. Někdy dokonce tak, že počet svěřených dětí rodině přináší zbytečné problémy a neuvědomují si, že by přijetím dalšího dítěte mohli výrazně narušit fungování rodiny. Častěji si také berou děti s nějakým handicapem, a to do pěstounské péče. Jen poměrně málo dětí je nabízeno k adopci a mnohem déle na ně žadatelé čekají. Proto se často „spokojí“ s formou pěstounské péče a ustupují ze svých nároků na požadované dítě.

8. Závěr

Jak vyplývá z komparace dat získaných z dotazníků a případové studie, nalezneme společné i odlišné tendence. Důvody stát se náhradními rodiči jsou stejné – manželé nemohli mít vlastní děti a tato možnost jim přišla jako ta nejpřirozenější. Navíc touha pomoci byla také v mnoha případech velice silným faktorem pro toto rozhodnutí. Nároky na děti se lišily podle typu rodiny, která o dítě žádala. Nejdůležitějšími faktory byly – zdravotní stav a překvapivě i pohlaví dítěte. To často souviselo s pohlavím ostatních dětí, které již v rodině žily. Více než čtvrtina respondentů uvedla, že jim jiný etnický původ dítěte nevadí. Naprostá většina přijatých dětí (téměř 82%) má romský či poloromský původ, v případové studii je to 100%. Sourozenecký pár přijaly 3 rodiny (20%). Pouze v jedné rodině jsou všechny děti neromské, zdravé a bez jiných závažných poruch.

U více než poloviny dotázaných se setkáme s tím, že rozhodnutí stát se náhradními rodiči, bylo pouze jejich rozhodnutí a nikdo jiný je v tom nepodporoval. Často o tom širší rodina ani nevěděla. Proto jejich reakce také byla příčinou prvotních obav těchto rodin a tento typ obav se většinou potvrdil. Naproti tomu u rodiny z případové studie se setkáme s názorem, že samotné rozhodnutí bylo pouze záležitostí manželů, přesto určitá míra souhlasu a podpory z širší rodiny byla důležitá a jejich názor byl brán v potaz i při výběru dětí.

Nejčastěji mají náhradní rodiny problémy úměrné věku svých dětí. Jsou to problémy spojené s pubertou, učením a výchovou dětí. Na druhé straně se objevují i závažnější problémy jako jsou krádeže páchané dětmi či jejich psychické problémy. Současné problémy řeší otevřenou komunikací a domlouváním a velmi často se setkáme se snahou vyhledat pomoc odborníků. Zřejmě se to dá vysvětlit tím, že tyto rodiny přijaly děti, které vyžadují náročnější péči a odborné vedení. To ostatně potvrzují i zkušenosti sociální pracovníce, která uvedla, že věřící rodiny skutečně častěji přijímají děti s nějakým handicapem, stejně tak jako rodina z případové studie. Navíc již v přípravě na přijetí dítěte do NRP rodiče spolupracují s odborníky a jsou nabádáni k tomu, aby v případě potřeby využili pomoci odborníků. Také na různých akcích pořádaných sdruženími náhradních rodin jsou jim k dispozici, takže využívání jejich pomoci berou jako součást života náhradní rodiny.

Do budoucna se respondenti obávají dospívání dětí, toho, že by se mohly „chytnout špatné party“, že budou hledat biologické rodiče či nevyrovnanosti a nesamostatnosti dětí. Vzniklé problémy hodlají řešit hlavně komunikací, odbornou pomocí a nastolením pevného režimu. O budoucnost svých dětí má starost i rodina z případové studie. Ovšem ta

spoléhá na dobré zázemí v rodině a na víru i v podobě křesťanského společenství mládeže, které dětem, jak doufají, pomůže ke správnému nasměrování do dospělého života.

K aktivitám spojeným s vírou patří téměř samozřejmě pravidelné bohoslužby, často modlení před jídlem a dále také ranní a večerní modlitby. To většinou záleží na časových možnostech rodin. Z dotazníků nevyplývá, zda mají zkoumané rodiny ve svých domovech vystavené nějaké náboženské symboly jako tomu bylo v případové studii. Pravděpodobně nepovažovaly za důležité je uvést jako součást prožívání své víry. Možná jsou pro ně tyto symboly natolik přirozenou součástí domácnosti, že si ani neuvědomují, že v dnešních běžných domácnostech se náboženské symboly nevyskytují v takové míře, jako tomu bylo dříve.

Svátky jsou záležitostí většinou rodinného kruhu. Často kladou důraz spíše na duchovní prožitek a připomenutí důvodu svátku než na materiální hojnost (např. v podobě dárků o Vánocích). Svátky jsou pro ně zároveň zpestřením všedního života.

Několik respondentů, i matka z případové studie, se ve svých výpovědích vyjadřovali větami, ve kterých se odvolávali na pomoc Boha i křesťanské hodnoty. Když podobné věty vysloví nevěřící člověk, je to bráno pouze jako slovní obrat a nepřikládáme tomu žádný zvláštní význam. Když však věřící člověk vysloví např. „Díky Bohu jsem se ze všech problémů ještě nezbláznila.“, nabývá tato výpověď jiné konotace. Můžeme z toho usoudit, že této ženě víra pomáhá překonávat úskalí spojená s náhradním rodičovstvím. V případě věřících je tedy takový slovní obrat myšlen mnohem vážněji. Vždyť i Bible káže, že nevezmeme jméno Boží nadarmo. Alespoň pro mne po zkušenosti s těmito lidmi je hlubší význam této výpovědi naprosto přirozeným faktem.

Respondenti jsou většinou v kontaktu s věřícími i nevěřícími, úplnými náhradními rodinami i jednotlivými rodiči. Jen málo respondentů je orientováno na určité „typy kontaktů“ (např. úplné věřící rodiny - použito z dotazníku). S těmito lidmi se nejčastěji seznámili na akcích pořádaných pro náhradní rodiny některým ze sdružení či nadací, které tyto akce pořádají. Docela často se objevuje i internet jako zdroj těchto kontaktů, prostředek ke sdílení zkušeností a předávání informací a také jako způsob udržování získaných kontaktů. Přeci jen v moderní době je internetová komunikace velice užívaným prostředkem a v souvislosti s celkovou náročností, se kterou je život náhradních rodin spojen (náročná výchova, nedostatek času atd.), je skutečně optimálním prostředkem.

Z výzkumu tedy vyplývá, že víra v rodinách náhradní rodinné péče hraje skutečně významnou roli. Je to cítit především z vyjádření rodičů, ve kterých se odvolávají na pomoc či ochranu a dobré úmysly Boha, který se o ně postará. Spoustu věcí ve svém životě

přijímají jako dar od Boha a snaží se jich co nejlépe využít. I děti přijímají jako dar a rodičovství jako poslání.

Víra v jejich životě plní několik funkcí. Vysvětluje jim smysl života, poskytuje útěchu i naději v podobě Boží vůle a určuje jim jejich místo ve světě. Představuje významnou část jejich identity, v některých případech dokonce tu nejdůležitější. Právě v rodinách náhradní rodinné péče je to evidentní. Setkáváme se s etnickými odlišnostmi, handicap, které mohou na jedince působit jako určité stigma a vydělovat jeho postavení ve společnosti atd. Na druhé straně je pro ně rozhodující, že jsou zároveň také věřící. To znamená, že se například v kostele sejdou různí lidé, kteří mají různé identity, ovšem náboženská identita je spojuje a najednou jsou „na jedné lodi“. Vytváří svou vlastní skupinu, ve které jedinci participují na některých úkonech a vzájemně si vyjadřují loajalitu.

Ač jsou tito lidé součástí různých skupin (etnických, sociálních, zájmových atd.), ta náboženská je pro ně jedna z nejvýznamnějších. Významnější by mohla být snad jen nukleární rodina, která je ale také zároveň součástí té náboženské. Vždyť právě rodina je v mnoha případech tím, kdo jedince k víře přivedl a on sám jednou k víře pravděpodobně povede i svou prokreační rodinu.

Náboženská identita plní své funkce tím, že jedinci vysvětluje jeho místo na zemi, určuje normy jeho chování a slibuje, že jejich dodržováním se mu dostane náležité odměny v podobě lepšího posmrtného života a především mu poskytuje vědomí toho, kým je. Díky náboženskému učení ví, jak se má definovat a co má jako správný věřící dělat. To vše mu poskytuje určitý pocit bezpečí, jistoty, identity. Věřící nikdy nepocítí pocit vykořenění, on vždycky bude vědět, kam patří.

V případě náhradních rodin jsou tyto funkce náboženské identity neocenitelným pomocníkem. V těchto rodinách se setkáváme se spoustou různých znaků, které slouží jako zdroj velkého množství identit, proto identita náboženská slouží jako jistý tmelící prvek tohoto malého společenství, kterým náhradní rodina je. V rodinách nevěřících tmelícím prvkem bývá jenom skutečnost, že její členové jsou „prostě rodina“, blízcí příbuzní. Věřící náhradní rodiny jsou také rodinami ve vším, co k rodině patří. Ale jejím členům chybí společný původ, společná krev. Požadavek společného původu tak může být v některých případech nahrazen společnou vírou.

Tyto rodiny jsou schopny fungovat a plnit všechny funkce rodiny. Nelze ovšem říci, že nevěřící náhradní rodiny nemohou tmelící prvek nalézt v něčem jiném. Kdyby tomu tak nebylo, nejspíš by jako rodiny nemohly fungovat. Může se však zdát, že věřící

náhradní rodiny to mají v tomto směru jednodušší, ačkoliv je jasné, že život všech náhradních rodin není snadnou záležitostí.

Můžeme tedy konstatovat, že víra ve věřících náhradních rodinách plní své funkce tím, že jejím členům vysvětluje jejich místo ve světě a zdůvodňuje vše jako „Boží vůli“, které mohou důvěřovat. Členům těchto rodin poskytuje útěchu v těžkých chvílích, pomáhá vyrovnat se s různými úskalími, které jim život přináší a poskytuje jim možnost mít se na koho obrátit. Víra je zároveň nosným prvkem jejich individuální i společné identity.

9. Použitá literatura:

- NEŠPOR, Zdeněk – LUŽNÝ, Dušan; Sociologie náboženství; Portál; Praha 2007; ISBN 978-80-7367-251-5
- PECHAR, Jiří; Být sám sebou; nakladatelství Hynek s.r.o.; Praha 1995; ISBN 978-80-7367-251-5
- GOFFMAN, Erving; Stigma; SLON; Praha 2003; ISBN 80-86429-21-0
- BAUMAN, Zygmunt – MAY, Tim; Myslet sociologicky, netradiční uvedení do sociologie; SLON; Praha 2004; ISBN 80-86429-28-8
- NEŠPOR, Zdeněk; Pluralita náboženství multireligiozita v moderních společnostech IN HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (ed.); Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit (antropologická perspektiva); Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.; Plzeň 2005; ISBN 80-86898-22-9
- RATZINGER, Joseph; Evropa – Její základy dnes a zítra; Karmelitánské nakladatelství; Kostelní Vydří 2005; ISBN 80-7192-801-1
- LANGMEIER, Josef – KREJČÍŘOVÁ, Dana; Vývojová psychologie; Grada Publishing; Praha 1998; ISBN 80-7169-195-X
- WEBER, Max; Sociologie náboženství; nakladatelství Vyšehrad; Praha 1998; ISBN 80-7021-240-3
- MURPHY, Robert F.; Úvod do kulturní a sociální antropologie; SLON; Praha 2006; ISBN 80-86429-25-3
- ERIKSEN, Thomas Hylland; Antropologie multikulturních společností – Rozumět identitě; TRITON; Praha/Kroměříž 2007; ISBN 978-80-7254-925-2
- ERIKSON, Erik H.; Dětství a společnost; Argo 2002; ISBN 80-7203-380-8
- Pěstouni mají právo na služby – Praktický průvodce náhradní rodinnou péčí; Občanské sdružení Rozum a Cit; Praha 2007
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině; Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v Úplné Znění – Rodinné právo podle stavu k 9.5.2006; nakladatelství Sagit; Ostrava; ISBN 80-7208-539-5